

Noves localitats de *Serapias parviflora* Parl. a Catalunya

New records of *Serapias parviflora* Parl. for Catalonia

Rebut: 07.07.12
Acceptat: 15.11.12

Serapias parviflora Parl. és una orquídia molt rara a Catalunya (Bolòs & Vigo 2001), pròpia de pradells i sotabosc de pinedes esclarrissades, tant en substrats silícis com calcaris, entre 0 i 590 m d'altitud (Sáez *et al.*, 2010). A Catalunya, aquest tàxon s'havia citat al segle XIX a Olot, Barcelona i les Guilleries (Costa, 1877; Vayreda, 1880), i al segle XX, a la comarca de la Selva (Cadevall & col·lab., 1918-37).

Recentment només ha estat citada en cinc localitats: al delta del Llobregat (Baix Llobregat), on hi ha rodals importants d'entre 1 i 1.000 (4.200) exemplars (Panareda *et al.*, 1981; Arnold, 1982; González *et al.*, 1998; González & Del Hoyo, 2001; Del Hoyo & González 2001); a Calders (Bages), amb un sol exemplar (Vila & Fàbrega, 2004) no retrobat; a Bellaterra (Vallès Occidental) (Sáez *et al.*, 2010), i a Gualta i a Fontanilles (Baix Empordà) (Font & Corominas, 2005), amb una trentena d'exemplars (J. Font com. verb.).

A continuació aportem vuit noves localitats d'aquesta espècie per a Catalunya. En cada cas s'esmenta la comarca, el municipi, la localitat, el quadrat UTM d'1 km de costat (sense especificar-ne el fus ni la zona de designació, 31T, ja que són comuns en totes les localitats), l'altitud, l'hàbitat, la data i l'autor de l'observació.

1. Alt Empordà

Castelló d'Empúries, a la Rovina, EG1178 i EG1179, 0,5-1 m, en uns pratets oberts d'unes

closes, en flor, la primavera de l'any 1998. D. Vilasís.

Es tracta d'una població d'un centenar d'exemplars (repartits en 4 rodals) que hem anat observant al llarg dels anys i que de moment es manté força estable. És al Parc Natural dels Aiguamolls de l'Empordà, però caldria assegurar la conservació del conjunt de closes de la zona per preservar-la.

Sant Pere Pescador, a la Gola del Fluvià (Fluvià Nàutic), la vora del Fluvià, EG0872, 0,5-1 m, en uns pratets oberts amb plantes anuals i *Serapias lingua*, *Barlia robertiana* i *Plantago crassifolia*, en flor, 29-IV-2012. X. Oliver.

Es tracta d'un sol exemplar situat en una zona molt freqüentada i, per tant, força amenaçada. Aquesta localitat, que caldria prospectar millor, és a uns 7 quilòmetres al sud de la localitat de la Rovina i a 14 de les localitats del Baix Empordà, i podria indicar una certa connexió d'ambdues poblacions.

L'orquídia no havia estat citada per a l'Alt Empordà, i les localitats més properes són les del Baix Empordà (Font & Corominas, 2005).

2. Baix Empordà

Serra de Daró, entre can Pou i can Tusquets, EG0651, 21 m, en camps de conreu abandonats, amb centenars d'exemplars segons l'any –al 2007 i al 2008 hi havia molts camps abandonats i la població era molt gran, i els anys 2010-2012, amb més camps llaurats, la població era menor–, en plena floració al finals d'abril i la primera quinzena de maig. J. Barnés.

Torroella de Montgrí, a la Fonollera, EG1551, 2 m, en sorrals interiors amb fragments de vegetació de rereduna. Recol·lectada de manera independent per Xavier Viñas (HGI 17247) i Joan Font (HGI 19267) durant el mes d'abril de 2008.

Aquestes dues últimes localitats constitueixen una població petita –el nombre d'exemplars devia ser inferior al mig centenar a cada

indret–, que no s'ha seguit posteriorment. L'hàbitat és força típic per a aquesta planta i ben diferent del de les altres dues localitats comarcals, més interiors (Font & Corominas, 2005). Tot i que a prop s'havien fet activitats extractives, actualment es troba dins dels límits del Parc Natural del Montgrí, les Medes i el Baix Ter.

Torroella de Montgrí, els Griells, el Ter Vell, EG1554, 1 m, en un prat vora les basses. Philippe Burnel 26-IV-2009. L'any 2012 hi havia mig centenar d'exemplars de l'espècie. J. Barnés.

3. Vallès Oriental

El Figueró, al municipi de Figueró-Montmany, DG3918, 350-450 m, al marge de la carretera BV-1489, una desena d'individus reproductors dispersos en 4 rodals, observats la primavera del 2006 (en plena floració, 15-V-2008). P. Wilcox.

Els exemplars localitzats formen una població petita estable, que s'ha pogut observar els últims sis anys, però pateixen les dallades de manteniment periòdiques que s'efectuen als marges de la carretera.

Cardedeu, planta de tractament d'aigües, DG467077, 150 m, a la franja de sòl relativament prima que es forma damunt els dipòsits d'aigua soterrats; en plena floració el 20-IV-2001 (I. Rodríguez i J. Llistosella) i, en dates semblants, durant els anys successius; acompanyada de *Serapias lingua*, *S. vomeracea*, *Ophrys apifera*, *O. fusca*, *O. lutea*, *O. scolopax*, *O. speculum*, *Barlia robertiana* i *Spiranthes spiralis*.

Dels exemplars d'aquesta localitat (aproximadament una dotzena d'individus), en conservem registres fotogràfics. L'indret ha estat sempre sotmès a la pressió de grans pertorbacions, ja que cada any seguen de manera mecànica l'herba que hi creix espontàniament. Tot i aquest fet, la població d'orquidàcies no

es veu gaire afectada pel que fa a la diversitat i l'abundància d'individus. Tenim constància de la presència i floració de *S. parviflora* des del 1998 fins a l'actualitat.

4. Vallès Occidental

Vallès Occidental, Bellaterra, 31TDG2495, 145-150 m, en uns prats terofítics amb *Plantago coronopus* i *Serapias vomeracea*, en flor, 10-V-2002, L. Sáez (LS-5857, L. Sáez, herb. pers.).

En aquesta localitat hem observat, en el transcurs de la darrera dècada, fins a tres petits nuclis poblacionals. Les dades demogràfiques que s'indiquen a continuació corresponen a l'any 2011: el primer nucli té 8 exemplars reproductius; en el segon (situat a uns 50 m al nord-est del nucli anterior) hem observat 21 exemplars reproductius i en el tercer (situat a un centenar de metres al sud-est dels dos anteriors) hi havia 5 plantes l'any 2002, però des del 2003 no ha estat retrobat. L'àrea d'ocupació conjunta dels nuclis és de 5 m² i l'extensió de presència d'aquests 3 nuclis és de 3.025 m². Des del 2002 hem dut a terme un seguiment de la població i en alguns anys no hi hem vist cap tija florífera, mentre que durant el 2010, i especialment el 2011, hi hem observat el màxim nombre d'exemplars reproductius. Aquesta població està localitzada en una zona força freqüentada, i el trepig involuntari constitueix una amenaça considerable, sobretot per al nucli poblacional que disposa d'un nombre més elevat d'exemplars reproductius. En canvi, el risc de trepig en el primer nucli poblacional esmentat és relativament baix, però aquest rodal és a prop del límit d'una brolla i el tancament de la vegetació podria representar un risc potencial en un futur no gaire llunyà, tant per a aquesta espècie com per a *S. vomeracea*.

5. Montsià

Sant Carles de la Ràpita, a la Tora del Bosc Alt, Punta de la Banya, BE8993, 1 m, en petites

depressions dunars entre poblacions de *Plantago crassifolia*, amb 67 individus reproductors en plena floració, 20-IV-2009. A. Bertolero.

Tots els exemplars creixen en un substrat sorrenc a la part interior de dunes vegetades, on mai arriba el nivell del mar amb les mareas o els temporals. Es troben dins de la comunitat de *Crucianelletum maritimae*, en zones amb predomini de *Plantago crassifolia*, *Scabiosa atropurpurea*, *Vulpia membranacea*, i un recobriments de molses, sovint en contacte amb el *Schoeno-Plantaginietum crassifoliae*. La major part dels peus florits surten enmig de mates de *Plantago crassifolia* i, en menor proporció, directament entre la molsa.

Aquesta petita població s'ha seguit anualment des que fou trobada el 2009, després de localitzar fins a 7 rodals de peus florits distribuïts en una àrea d'unes 2 hectàrees (entre 2 i 4 rodals per any). Cada rodal ha ocupat una superfície de pocs metres quadrats i ha presentat un nombre de peus florits que ha oscil·lat entre 1 i 34. Els primers peus, amb només fulles, s'han detectat a finals de març (31-III-2012) i el nombre màxim de peus florits, la primera setmana de maig. El nombre màxim de peus florits censats cada any ha estat de 67 el 2009, 25 el 2010, 42 el 2011 i 20 el 2012. El rodal trobat el 2009 amb 34 peus presentava 5 peus amb fulles el març del 2012, i a finals d'abril del mateix any ja no en quedava cap (A. Bertolero, P. Casals i X. Oliver).

Es tracta d'una població estable. A més, per la superfície d'hàbitat amb característiques similars que hi ha al territori, en el qual encara no s'ha fet cap prospecció, podrien haver-hi més rodals i, per tant, una població més important. Com que són en una zona protegida i d'accés restringit del Parc Natural del Delta de l'Ebre no presenten cap risc d'origen antròpic directe (canvis d'ús del sòl, trepig, abocaments...), a diferència del que succeeix en altres poblacions catalanes. En tot cas, els canvis del nivell del mar a mitjà i llarg termini podrien afectar aquesta població.

El tàxon no havia estat citat al delta de l'Ebre (Curcó, 2007; Font, 2012) ni a les comarques tarragonines (Bolòs & Vigo, 2001; Aedo & Herrero, 2005; Nuet, 2011).

Serapias parviflora no gaudeix, actualment, de protecció legal, i amb les dades que existien en el moment de la publicació del *Llibre Vermell de les plantes vasculares endèmiques i amenaçades de Catalunya* (Sáez *et al.*, 2010) es va incloure en la categoria de vulnerable (VU B1ab(iii,iv)c(iii,iv) + 2ab(iii,iv)c(iii,iv); C1; D2), segons els criteris UICN (2001).

Actualment, les dades de les noves poblacions mostren l'existència de 4-5 poblacions estables que apareixen de manera periòdica i ininterrompuda els últims anys. Dues (delta del Llobregat i Baix Empordà) estan formades per nombrosos exemplars, encara que també presentin fluctuacions importants en el temps –sobretot per afectacions antròpiques–, i es troben en una àrea d'ocupació important (al Baix Empordà hi ha diferents citacions no confirmades que podrien ampliar-ne a bastament l'àrea de presència). La població de l'Alt Empordà, amb pocs individus i grans amenaces i impactes que poden fer-la desaparèixer en qualsevol moment, sembla que està connectada amb la del Baix Empordà. La població del delta de l'Ebre, també molt estable, ha estat poc analitzada, però podria presentar més exemplars i una àrea d'ocupació també important. La població del Vallès Oriental, en canvi, presenta pocs individus i un fort impacte, que podria fer-la desaparèixer.

La resta de les citacions deuen correspondre a exemplars efímers, poc estables, amb pocs individus i que no apareixen cada any (en molts casos no s'han tornat a trobar).

Aquestes dades permetrien reconsiderar alguns dels criteris UICN de la categoria assignada a l'espècie en qüestió per a Catalunya (Sáez *et al.*, 2010), però, per dur a terme una millor valoració, caldria fer un seguiment de totes les poblacions i caracteritzar les fluctuacions de

diverses poblacions per impactes antròpics, intentar confirmar diferents citacions d'aquests últims anys i acabar de cartografiar les poblacions. No obstant això, considerem que les poblacions ara controlades, encara que algunes semblin febles demogràficament i una mica inestables, estan més connectades del que es creia, tant entre elles com amb altres que són de fora de Catalunya, i, per tant, caldria rebaixar el nivell de categoria (NT*) per un possible efecte rescat en cas de desaparèixer.

Finalment caldria promoure'n la protecció legal, ja que contribuiria a desenvolupar actuacions de conservació pel que fa a la gestió de parcel·les agrícoles i al manteniment de carreteres.

Agraïments

Al Parc Natural del Delta de l'Ebre, per totes les facilitats donades durant aquests anys, sobretot a Antoni Curcó, i Jordi Vila, per l'aportació d'informació. A l'Irene Rodríguez, per facilitar-nos informació sobre la fenologia i material provinent del Vallès Oriental.

DAVID VILASÍS BOIX¹, ALBERT BERTOLERO BADENES², PAUL THOMAS WILCOX³, JOSEP BARNÉS FREIXAS⁴, JOAN FONT GARCÍA⁵, XAVIER VIÑAS TEIXIDOR⁶, LORENÇ SÁEZ GONYALONS⁷, JAUME LLISTOSELLA VIDAL⁸, PERE CASALS TORTRAS⁹, PHILIPPE BURNEL¹⁰ & XAVIER OLIVER MARTÍNEZ-FORNÉS¹¹

¹ Grup de Naturalistes d'Osona-Institució Catalana d'Història Natural. A/e: davidvilasis@gmail.com

² Ecosistemes Aquàtics IRTA, ctra. del Poble Nou (km 5,5). Sant Carles de la Ràpita. A/e: albert.bertolero@irta.cat

³ Carretera BV-1489, km 3, 08590 Figaró-Montmany. A/e: paulaswilcox@gmail.com

⁴ Caldes de Malavella. A/e: josepbarnes@gmail.com

⁵ Grup de Recerca de Flora i Vegetació, Departament de Ciències Ambientals, Universitat de Girona. A/e: fontgarcia@gmail.com

⁶ Cassà de la Selva. A/e: xvinascassa@gmail.com

⁷ Universitat Autònoma de Barcelona A/e: llorens.saez@uab.es

⁸ Universitat de Barcelona. Departament de Biologia Vegetal. A/e: jllistosella@ub.edu

⁹ Centre Tecnològic Forestal de Catalunya A/e: pere.casals@ctfc.es

¹⁰ A/e: philippe.burnel@club-internet.fr

¹¹ Delegació de la Garrotxa de la Institució Catalana d'Història Natural. A/e: xevioliver@gmail.com

Bibliografia

- AEDO, C. & HERRERO, A., 2005. *Flora Ibérica*, XXI. Real Jardín Botánico. Madrid.
- ARNOLD, J. E., 1982. Notas sobre la distribución de algunas orquídeas en Cataluña. *Fol. Bot. Misc.*, 3: 67-71.
- BOLOS, O. & VIGO, J., 2001. *Flora dels Països Catalans*. Barcino. Vol. IV. Barcelona.
- CADEVALL, J., 1913-1937. *Flora de Catalunya*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona.
- COSTA, A. C., 1877. *Introducción a la flora de Cataluña y catálogo razonado de las plantas observadas en esta región*. Impr. Barcelonesa, LXXII + 356 + III + 96 pàg. Barcelona.
- CURCÓ, A., 2007. Flora vascular del delta de l'Ebre. *Col·lecció Tècnica*, 1. Parc Natural del Delta de l'Ebre. Generalitat de Catalunya.
- DEL HOYO, R. & GONZÁLEZ, V., 2001. Anàlisi de l'estat de la vegetació i catàleg florístic del paratge de la pineda de Cal Francès i la seva zona litoral (Viladecans, delta del Llobregat). *Spartina*, 4:79-106.
- FONT, J. & COROMINAS, M., 2005. Noves aportacions al coneixement florístic de l'Empordà – IV. *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 73: 105-111.
- FONT, X., 2012. Mòdul de flora i vegetació. *Banc de Dades de Biodiversitat de Catalunya*. Generalitat de Catalunya i Universitat de Barcelona. <<http://biodiver.bio.ub.es/biocat/homepage.html>>
- GONZÁLEZ, V.; DEL HOYO, R. & MACÍAS, C., 1998. Estudi florístic i corologia de la família Orchidaceae al delta del Llobregat. *Spartina*, 3:11-31.
- GONZÁLEZ, V. & DEL HOYO, R., 2001. Noves aportacions al coneixement de les orquídes (Orchidaceae) al delta del Llobregat. *Spartina*, 4:33-52.
- NUET, J., 2011. Atlas d'orquídes de Catalunya. *Cavall Bernat*, 67. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PANAREDA, J.; NUET, J. & ROSSELL, A., 1981. Notes sobre la terra baixa catalana. *Collectanea Botanica*, 12.
- SÁEZ, L.; AYMERICH, P. & BLANCHÉ, C., 2010. *Llibre vermell de les plantes vasculares endèmiques i amenaçades de Catalunya*. Argana. Barcelona.
- SANZ, H. & NUET, J., 1995. *Guia de camp de les orquídes de Catalunya*. Ed. Montblanc-Martín.
- UICN, 2001. *Categorías y Criterios de la Lista Roja de la UICN: Versión 3.1*. Comisión de Supervivencia de Especies de la UICN.
- VAYREDA, E., 1880. Plantas notables por su utilidad o rareza que crecen espontáneamente en Cataluña, o sea apuntes para la flora catalana. Apuntes para la Flora de Cataluña. *Anales de la Sociedad Española de Historia Natural*, 9: 119-196.
- VILA, J. & FÀBREGA, J., 2004. Noves dades sobre orquídes de les comarques del Bages i el Berguedà (Catalunya). In: *Notes breus (flora)*, *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 72.